

belső parancsainak élő személyiség minden ellentét nélküli
belső kapcsolatát a szintén feltétlenül értékes nemzeti való-
sággal.

Tettamanti Béla dr.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA.

Magyar nyelv és irodalom.

Petőfi: A gólya.

IV. osztály.

Óravázlat.

I. Számonkérés.

1. Helyesírás: a *t* végű igék felszólító módja.
2. Szóbeli: az elbeszélő műfajok összefoglalása.
3. Írásbeli: Életem legemlékezetesebb eseménye.

II. Ráhangolás.

Az Alföld költője.

III. Célkitűzés.

Hogyan fejezi ki Petőfi a gólyával kapcsolatban az alföldi
puszta és a szabadság iránti rajongó szeretetét?

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.
2. Az alföldi pusztának és a szabadságnak rajongó szere-
tete.
3. Tartalmi megbeszélés a következő szerkezeti tagoltság
szerint:
 - a) a költő legkedvesebb madara a gólya (1—8. versszak);
 - b) a puszta és a szabadság dicsőítése (9—13. versszak);
 - c) összefoglalás (14. versszak).
4. A költemény stílusa.
5. Műfaja.

V. Összefoglalás.

Házi írásbeli feladat: hangulatos leírás vadon élő állatról,
tájrról vagy természeti tüneményről tapasztalat alapján.

Tanítás.

I. Számonkérés.

1. Először is fordítsunk egy-két percet a helyesírásra! A
táblához megy H.! [Egy tanuló a táblán, a többi a füzetben
dolgozik.] Ügyeljünk a *t* végű igék felszólító módjának írásá-

ra! Irjuk: *Ne bántsđ a magyart!* (—) Okold meg az írásmódot, R.! (Felszólító mondat, ezért felkiáltójelet írunk a végére; a *ne* tiltósózt nem írjuk össze; *bántsđ*: felszólító módbeli ige, a *-j* módjel *s-sé* alakult; *magyart*: kis kezdőbetű, a tárgy ragja egy *-t.*) Folytassuk: *Ne sértsđ meg felebarátodat! Bontsd fel az üveget! Őntsd ki a vizet! Ne szakítsd le a rózsát! Készítsd el a feladatot! Ne veszítsd el a pénzt! Szántsd fel a kertet!* (—) A jövő órán folytatjuk.

2. Most lássuk a leckét! Mivel foglalkoztunk legutóbb, K.? (Az elbeszélő költészet műfajait foglaltuk össze.) Csak a legfontosabbat emeljük ki ebből a meglehetősen nagy ismeretanyagból. Mi az elbeszélő költészet lényege, G.? (Eseményeket ad elő.) Sorold el az elbeszélő műfajokat, B.! (Mese, monda és legenda, költői elbeszélés és szépprózai elbeszélés, ballada és román, éposz és regény.) Egy-két szóval ismertessük mindegyiket, és mondjunk néhány példát! Melyik a legegyszerűbb műfaj, S.? (A mese csodás történet; pl. Tompa: Az ibolya álmai...) Mit tudsz a mese közeli rokonáról, F.? (A mondának igaz magva van, s a köréje fűződő események csodások; pl. Arany: A hamis tanú...) A monda ikertestvére, D.? (A legenda oly monda, amelyben Jézus Krisztus és a szentek szerepelnek; pl. Kozma Andor: Jézus a vendég...) Mi a költői elbeszélés, H.? (Versben elmondott valószerű történet; pl. Kozma Andor: A magyarok szimfóniája...) Rokon műfaja, Z.? (A szépprózai elbeszélés prózában elmondott valószerű történet; pl. Jókai: Melyiket a kilenc közül?...) Következik a ballada, M.! (A ballada tragédia dalban elbeszélve; pl. Arany: V. László...) Rokon műfaja, R.? (A román nyugodtabb menetű, az eseményt jobban részletezi, nem megrendítő; pl. Arany: A méh románca...) Az époszról beszél T.! (Az éposz hosszú elbeszélő költemény, sorsdöntő eseményt csodás színezettel tárgyal; pl. Zrínyi: Szigeti veszedelem...) Melyik a másik terjedelmes műfaj, D.? (A regény hosszú, bonyodalmas prózai elbeszélés; pl. Gárdonyi: Egri csillagok...) Ki a legnagyobb elbeszélő költőnk, K.? (Arany János.) Említs kiváló regényírókat, H.! (Jókai, Mikszáth, Gárdonyi...)

3. Miről fogalmaztunk, S.? (Életünk legemlékezetesebb eseményéről.) [A füzetek megtekintése.]

Hallgassuk meg, mit írt M.!

Életem legemlékezetesebb eseménye.

Sok emlékezetes esemény történik az ember életében. Némelyikre szívesen, sőt örömmel emlékszik vissza, de vannak olyanok is, amelyekre szomorúsággal, sőt félelemmel gondol.

Egyszer, 7 éves lehettem, kocsin a közeli községbe, Kiskundorozmára

igyekeztem édesapámmal és testvéreimmel. Útközben észrevettük, hogy nyugat felől palaszürke felhők gomolyognak, s ezek nemsokára elborították az ég mosolygó kékségét. Irtózatos égiháború kerekedett. Mind sűrűbben cikáztak a villámok, és hol csattogva, hoi dübörögve zengett az ég. A lovak megbokrosodtak, úgy hogy kénytelenek voltunk a közeli tanyába menni. A vadult lovakat fedett helyre vittük, mi pedig az ámbitus alá húzódtunk, hogy védve legyünk az eső elől. Édesapám éppen arról tárgyalt a házigazdával, hogy bizony jókor jött ez a kiadós eső, mert máskülönben annyira kiszáradt volna a talaj, hogy aligha lett volna valamire való termés. Így beszélgettek, mikor nem messze tőlünk óriási csattanással vágott bele a villám az egyik hórihorgas nyárfába. Alig tudtam lábraállni a félelemtől, ami nem is volt csoda, hiszen ez volt az első igazi zivatar, amelynek szemtanúja voltam.

Akkoriban sokáig rettegtem, de ma már mosolyogva gondolok életem e legemlékezetesebb eseményére. (M. Gy.)

Jól választotta meg M. dolgozata tárgyát, S.? (Jól választotta meg, mert ez valóban olyan történet, ami egy városi gyerekek számára nagyon emlékezetes lehet.) Száraz egyszerűséggel, vagy hangulatosán adta elő mondanivalóját, K.? (Hangulatosan: minden sora eleven és szemléletes.) Említsünk egy-két érdeemes kifejezést! [A jelentkező tanulók szerepelnek.] G.! (Palaszürke felhők elborították a mosolygó kék eget.) D! (Hol csattogva, hol dübörögve zengett az ég.) R.! (A villám belecsapott egy hórihorgas nyárfába.) N.! (Igen jellemző a gazdával való beszélgetés.) Helyes megfigyelés. Milven szerkezeti tagoltságot alkalmazott, H.? (A bevezetés-tárgyalás-befejezés szerint fogalmazta meg a történetet. A közhelyszerűséget elkerülte. A bevezetésben utal arra, hogy sok emlékezetes esemény történik az életben, a tárgyalásban elmondja az emlékezetes kirándulás történetét, a befejezésbe kijelenti, hogy most már mosolyogva gondol rá.) M. minden tekintetben kifogástalan szép dolgozatot írt. — Hogyan írtad ezt a szót: *édesapámmal*? (Kis kezdőbetűvel, egy szóba, két *m*-mel.) Az *egyik* szót? (Egy *gy*-vel.) Az *alig* szót? (Egy *l*-lel.)

II. Ráhangolás.

Most térjünk át további munkánkra! Idézzük emlékeztünkbe Petőfi alföldi tárgyú verseit! G.! (*Az Alföld, Kiskunság, A Tisza, A puszta télen, A csárda romjai, Kutyakaparó.*) A költőnek mely tulajdonságait ismertük meg ezekből a remekművekből, H.? (Az Alföld iránti rajongását és végtelen szabadságszeretetét.) Hogyan lehetséges ez, B.? (Petőfi azért szereti annyira az Alföldet, mert szülőföldje, s a végtelen kiterjedésű rónában a korlátlan szabadság képét látta.) Említsük meg szabadságszeretetének leglelkesebb megnyilvánulásait! B.! (*Az Alföld* című költeményben: *Lenn az Alföld tengersík vidékin, Ott vagyok honn, ott az én világom; Börtönéből szabadult sas lelkem, Ha a rónák végtelenjét látom.*) H.! (*A csárda romjaiban:*

Pusztá, pusztá, te vagy a szabadság képe! És szabadság, te vagy lelkem istensége!) Petőfi más tárgyú költeményeiben is megtalálhatjuk az Alföld és a szabadság iránti rajongásának kifejezését, így pl. *A gólya* című versében is.

III. Célkitűzés.

Olvassuk el Petőfinek *A gólya* című költeményét, és figyeljük meg, hogyan fejezi ki az alföldi pusztá és a szabadság iránti rajongó szeretetét! ... lap!

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.

A gólya

1. Sokféle a madár, s egyik ezt, másik azt
Leginkább kedveli,
Ezt ékesszólása, amaszt pedig tarka
Tolla kedvelteti.
Kit én választottam, a dal-mesterséghez
Nem ért az a madár,
S egyszerű, mint magam ... félig feketében.
Félig fehérben jár.
2. Nekem valamennyi között legkedvesebb
Madaram a gólya,
Édes szülőföldem, a drága szép Alföld
Hűséges lakója.
Tán azért szeretem annyira, mert vele
Együtt növekedtem;
Még mikor bölcsőmben sítam, ő már akkor
Kelepelt fölöttem.
3. Vele töltöttem a gyermekesztendőket.
Komoly fiú valék.
Míg társaim a hazatérő tehéncsordát
Estenki kergeték:
Én udvarunkon a nádkúp oldalánál
Húztam meg magamat,
S némán szemléltem a szárnyakat próbáló
Kis gólyafiakat.
4. És elgondolkodtam. Jól tudom, az gyakran
Fordult meg fejembe:
Miért, hogy az ember nincs úgy, mint a madár
Szárnyakkal teremve?
Csak a messzeséget járhatni meg lábbal,
S nem a magasságot;
Mit ér nekem, mit a messzeség? mikor én
A magasba vágyok!

5. Fölfelé vágytam én. Ah, úgy irigyeltem
Sorsáért a napot,
A föld fejére ő tesz világosságból
Szótt arany kalapot.
De fájt, hogy esténként megszúrják... mert hiszen
Foly keblébül a vér;
Gondolám: hát így van! hát aki világít,
Ilyen jutalmat nyér! —

6. Kívánt időszak az ősz a gyermekeknek,
Mint anya jön elé,
Aki fiainak számára kosarát
Gyümölcessel terhelé.
Én ellenségemül néztem az ősz, s szőlék,
Ha gyümölcsöt hozott:
Tartsd meg ajándékod, ha kedves madaram,
A golyát elcsalod.

7. Szomorodott szívvel láttam gyülekezni,
Midőn távoznak;
Miként most eltűnő ifjúságom után,
Úgy néztem utánok,
S milyen bús látvány volt a házak tetején
A sok üres-fészek,
Szellő lehelt reám, sejtés halk szellője,
Hogy jövőmbe néztek.

8. Mikor tél multával fehér hósubáját
A föld levetette,
S virággal zsinórzott sötétzöld dolmányát
Ölé föl helyette:
Akkor az én lelkem is felöltözék új,
Ünnepi ruhába,
S golya-várni néha elballagtam egész
A szomszéd határba. —

9. Később, hogy a szikra lángra lobbant, ahogy
Ifjú lett a gyermek:
Talpam alatt égett a föld, nekiesem,
És paripán termek,
S megeresztett kantárszárral vágaták ki
A puszták terére...
Még a szél is ugyan nekigyürkőzött, hogy
Lovamat elérje.

10. Szeretem a pusztát! ott érzem magamat
Igazán szabadnak,
Szemeim ott járnak, ahol nekik tetszik,
Nem korlátoztatnak,
Nem állnak körülem mogorva sziklák, mint
Fenyegető rémek,
A csörgő patakot hányva-vetve, mintha
Láncot csörgetnének.
11. És ne mondja senki, hogy a pusztza nem szép!
Vannak szépségei,
De azokat, mint a szemérmes lány arcát
Sűrű fátyol fedi;
Jó ismerősei, barátai előtt
Leteszi fátyolát.
S rajta vesz merően a megbűvölt szem, mert
Tündérkisasszonyt lát.
12. Szeretem a pusztát! be- bekalandoztam
Tüzes paripámon,
S midőn már ott jártam, ahol fizetésért
Sincs emberi lábnyom:
Lovamról leszálltam, gyepre heveredtem.
Egy futó pillanat
A tóra mellettem, s benne kit látok még?
Gólya barátomat.
13. Oda is elkisért. Együtt ábrándoztunk
A pusztza legmélyén,
Ő a víz fenekét, én a délibábot
Hosszasan szemlélvén.
Igy töltöttem vele gyermekségemet és
Ifjúságom javát,
Azért kedvelem, bár se tolla nem ragyog,
Se szép hangot nem ad.
14. Mostan is kedvelem, és úgy tekintem én
A gólyamadarat,
Mint egyetlen valót, mely egy átálmodott
Szebb korból fennmaradt.
Megérkezésedet még mostan is minden
Eszteendőben várom,
S kívánok szerencsés utat, ha távozol,
Legrégibb barátom!

2. Az alföldi pusztának és a szabadságnak rajongó szerete- tete.

A címről ítélve azt gondolná az olvasó, hogy vagy állat-rajzzal van dolga, vagy oly eseményben lesz része, melynek a gólya a főszereplője. Erről van itt szó? K.! (Ez se nem állat-rajz, se nem a gólyáról szóló elbeszélés, hanem a költő kijelenti, hogy legkedvesebb madara a gólya, s elmondja, hogy miért.) Mi adott Petőfinak alkalmat arra, hogy a gólyával kapcsolatos régi kedves emlékek felidézése közben az alföldi puszta és a szabadság iránti rajongását fejezze ki? F.! (Petőfi búsult gyermekkorában, mikor a gólya ősszel elköltözött, de tavasszal nagy örömmel még a szomszéd határba is elment a viszatérő gólya fogadására. Mikor a gyermekből ifjú lett, paripán termett, s a puszta mélyébe vágatott. A gólya is elkísérte, s vele együtt ábrándozott... A költő kifejezi rajongó szeretetét a puszta iránt, mert az az ő szemében a szabadság képe...) Látjátok, a költő sajátos egyénisége nem várt vulkánikus erővel tör felszínre olyan tárgyban, ahol ilyesmire nem is gondolna az olvasó.

3. Tartalmi megbeszélés.

Most térjünk át a tartalmi megbeszélésre! Hány részre tagolható ez a költemény? G.! (Két részre: 1. a költő legkedvesebb madara a gólya; 2. a puszta iránti rajongása és szabadságszeretete.) Mit kíván mondani B.? (Keretes szerkezetű költemény, mert az elején is, meg a végén is kijelenti a költő, hogy legkedvesebb madara a gólya, pedig se a ruhája, se a hangja nem szép.) Ügyes megfigyelés.

a) Miért szereti Petőfi valamennyi madár közt legjobban a gólyát, L.? (Nincs szép hangja... Egyszerű ruhában jár... Az Alföld hűséges lakója... Együtt növekedett vele...) Mi az a nádkúp? Z.! (A vádat kévébe kötik, s míg fel nem használják, kúpalakban összerakják...) Mire gondolt a gyermek Petőfi, mikor a kis gólyák szárnypróbálgatását figyelte? M.! (Ő is a magasba vágyott... Irigylte a napot... Halhatatlanságra törekedett...) Mit érzett ősszel, N.! (Nem örült, mert elcsalta a gólyát...) Hát tavasszal, D.? (Örömmel várta a gólyát...)

b) Következik a második rész. Hogyan került Petőfi a puszta legmélyébe, R.? (Ifjúkorában lóra pattant...) Hogyan dicsőíti és dicséri a puszta szépségeit, S.? (A pusztán érzi magát szabadnak... A pusztát tündérkisasszonyhoz hasonlítja...) Ki volt a költő egyetlen társa pusztai kirándulásában, T.? (Gólya barátja...)

c) A költő az „átálmodott szebb korból fönnmaradt” emléképekből levonja az utolsó versszakban a *következtetést*, mintegy *összefoglalja* mondanivalóját: nyomatékosan megvalli-

ja a gólya iránti megható szeretetét. Olvassuk el karban! (*Mos-
tan is kedvelem ... Legrégibb barátom!*)

4. A költemény stílusa.

Vizsgáljuk meg a költemény stílusát! Emeljük ki azokat a szépségeket, amelyek olyan bájosan szemléletessé teszik! [A tanulók a könyvbe néznek. A jelentkezők szerepelnek.] G.! (*S egyszerű, mint magam ... félig feketében, Félig fehérben jár*= hasonlat.) Z.! (*Ah, úgy irigyeltem Sorsáért a napot, A föld fejére ő tesz világosságból Szótt arany kalapot. De fájt, hogy esténként megszúrják ... mert hiszen Foly keblébül a vér*=megszemélyesítés.) K.! (*Mikor tél multával fehér hósübáját A föld levetette, S virággal zsinórzott sölétzöld dolmányát Ölté föl helyete*=megszemélyesítés.) B.! (*Nem állnak körülöttem mogorva sziklák, mint Fenygető rémek, A csörgő patakot hánypa-vetve, mintha Láncot csörgetnének*=hasonlat és megszemélyesítés.) — Hogyan fejezi ki a költő érzelmi kitöréseit, F.? (Kérdésekkel és felkiáltásokkal.)

5. Műfaja.

Befejezésül állapítsuk meg költeményünk műfaját! Részletes leírást kaptunk a gólyáról? (Az osztály: Nem.) A költőt kedves emlékek fűzik a gólyához, s ezeket az emlékképeket állítja olvasói elé. A második rész minek tekinthető? (Az osztály: Tájképnek.) Említsünk Petőfitől tiszta tájképeket! K.! (*Kiskunság, Az Alföld, A Tisza.*) Vegyes tartalmú leírásokat! G.! (*Kutyakaparó, A csárda romjai.*) A gólya melyik csoportba tartozik, S.? (A vegyes tartalmú leírásokhoz.) Ezeket a tiszta tájképekkel szemben *tájas életképeknek* nevezzük. A mai órán említett összes Petőfi-versek összefoglaló elnevezéssel *költői leírások*. A költői leírás legnagyobb művésze Petőfi Sándor.

V. Összefoglalás.

Miben gyönyörködtünk mai óránkon, H.? (—) [Tábla, füzet.] Hogyan tagoltuk? (—) [Tábla, füzet.] Minek tekinthető az utolsó szakasz, R.? (—) [Tábla, füzet.] Mit állapítottunk meg költeményünk műfajáról, K.? (—) [Tábla, füzet.] Petőfinek mely tulajdonságát tapasztaltuk ismét, S.? (—)

Tapasztalat és megfigyelés alapján írjatok hangulatos leírást vagy vadon élő állatról, vagy tájról, vagy természeti tüenéményről! A címet mindenki maga állapítja meg.

A tábla és a füzet képe:

Petőfi: A gólya.

1. A költő legkedvesebb madara a gólya.
2. Az Alföld és a szabadság rajongó szeretete.
3. Összefoglalás: a gólya iránti szeretet megvallása.
Költői leírás (tájas életkép).

Szántó Lőrinc.